

OBILJEŽJA »GOSPODARSKE SLOGE« U POČETKU NJEZINE DJELATNOSTI

Marijan Matićka

U hrvatskoj historiografiji poslije drugoga svjetskog rata djelovanje Gospodarske sloge nije izazvalo posebnu pažnju. Ocjene o njezinoj aktivnosti pisane su u okvirima širih radova o seljaštvu, napose o zadružnom pokretu i radova o problemima političkog razvoja, djelovanja pojedinih političkih grupacija u Kraljevini Jugoslaviji.¹ Nedostaje jedna cjelovita povijest teorije i prakse HSS i hrvatskoga seljačkog pokreta koja bi trebala obuhvatiti i ekonomska shvaćanja i praksu unutar tog pokreta, što bi, dakako, pretpostavljalo i temeljito analiziranje društvene funkcije Gospodarske sloge.

Osnivanje Gospodarske sloge znatno je odjeknulo u svim slojevima društva. O tome svjedoči i niz članaka o njezinu djelovanju odnosno ocjene i analize njezina rada.² Pristupi se u tim tekstovima, naravno, razlikuju po ideološkoj usmjerenosti, tj. bili su određeni koncepcijama koje su o društvenom razvoju imali pojedini autori. Valja istaknuti širinu analize pisaca lijeve odnosno komunističke orijentacije.

Gospodarska sloga započela je djelatnost u srpnju 1935. godine. To je vrijeme napuštanja politike šestojanuarskog režima i nastojanja HSS da izgradi i organizira cjelovitu zgradu društvenog života hrvatskog naroda. To je i razdoblje izuzetnih ekonomskih prilika, doba prevladavanja privredne krize posljedice koje su još u priličnoj mjeri bile prisutne, a naročito su poga-

---

¹ Usp. npr. B. Stojsavljević, *Seljaštvo Jugoslavije (1918—1941)*, Zagreb 1952; M. Vučković, *Istorija zadružnog pokreta u Jugoslaviji 1918—1941*, Beograd 1966; Lj. Boban, *O političkim previranjima na selu u Banovini Hrvatskoj, Istorija XX veka, Zbornik radova*, II, Beograd 1961; I. Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937—1941*, Zagreb 1972.

² Usp. npr. Bićanić, *Rad Gospodarske Sloge, Hrvatski dnevnik*, 24. V 1936; M. Pavlek-Miškina, *Seljačtvo se zaštićuje samo, i to u Seljačkoj Slogi duhovno, u Gospodarskoj Slogi materijalno*, Zagreb 1936; M. Baković, *Gospodarska sloga i njeno djelovanje, Pregled*, juli-avgust 1937; M. Mirković, *Utjecaj seljaka na cijene, Arhiv za društvene i pravne nauke*, 5/1936 (preštampano u: *Seljaci u kapitalizmu*, Zagreb 1952); V. Masleša, *Gospodarska sloga, Naša stvarnost*, 1—2, 3—4/1936 (preštampano: *Dela*, knj. I. Sarajevo 1954); *Za akciju Gospodarske sloge, Proleter*, 2—3/1936.

dale seljaštvo.³ Zato problematika gospodarskog života, posebno gospodarskog položaja seljaštva nije mogla biti izostavljena u oživjeljoj i prema masama usmjerenoj aktivnosti HSS.⁴ No, odmah se nameće i pitanje koliko je u svom konkretnom, svakidašnjem radu Gospodarska sloga mogla mijenjati odnosno u čijem je interesu mijenjala ili barem utjecala na preoblikovanje gospodarskih prilika, a koliko je bila samo činilac mobiliziranja seljačkih masa priznavajući potrebu djelovanja u razrješavanju problema gospodarskog položaja seljaštva, tj. razvijajući aktivnost u gospodarskoj sferi života seljaka, sferi u kojoj su seljaci bili sve osjetljiviji i spremni zahtijevati, prihvaćati i radikalnije prijedloge od onih koje je u okvirima svojih svakodnevnih političkih akcija nudila HSS.⁵

Kakve su uopće bile gospodarske prilike na selu u Hrvatskoj u vrijeme osnivanja Gospodarske sloge? Prije svega seljaštvo je bilo u velikoj mjeri diferencirano. Prema popisu iz 1931. godine u Hrvatskoj (nije obuhvaćena Istra i ostali dijelovi hrvatskog teritorija pod talijanskom vlašću) bilo je 531 275 posjeda na 2 143 941 ha obradive površine.⁶ Udio pojedinih kategorija posjeda u ukupnom broju posjeda kao i u ukupnoj obradivoj površini te prosječnu veličinu posjeda u pojedinim kategorijama pokazuje slijedeća tablica:

---

³ O političkim prilikama u Kraljevini Jugoslaviji postoji opsežna literatura. S obzirom na hrvatsko pitanje usp. rezultate istraživanja Lj. Bobana u nizu posebnih rasprava i u knjigama: Svetozar Pribičević u opoziciji (1928—1936), Zagreb 1973; Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928—1941; knj. I, II, Zagreb 1974. O ekonomskim prilikama, posebno s obzirom na krizu usp. N. Vučo, Agrarna kriza u Jugoslaviji 1930—1934, Beograd 1968.

⁴ Tako je u proglasu u povodu osnivanja Gospodarske sloge V. Maček rekao: »Borba hrvatskoga seljačkoga naroda ima svrhu postignuće dvojakoga cilja: 1) Da hrvatski narod postigne svoju političku slobodu izraženu u slobodnoj hrvatskoj domovini. 2) Da u takvoj slobodnoj Hrvatskoj bude gospodar onaj, tko po svom broju po svom poštenju i po svojoj radinosti sačinjava jezgru i većinu hrvatskoga naroda, a to je hrvatsko seljaštvo. (...) Ne smijemo dozvoliti, da hrvatski seljak jednako nepripravan dočeka, odnosno izvojuje, svoje političko oslobođenje. Zato već sada treba učiniti sve pripreme, da hrvatski seljak bude ekonomski (gospodarski) tako nezavisan kao što će uskoro, ako Bog da, biti nezavisan i politički. U tu svrhu osnovana je Gospodarska Sloga, pa treba nastojati, da svaki naš čovjek, koji je organiziran politički u HSS, bude organiziran i ekonomski u toj gospodarskoj organizaciji.« (Vidi: M. Konjodžić, Seljački pokret u Hrvatskoj, Zagreb 1940, 47).

⁵ V. Masleša ovako naznačuje pristup analizi Gospodarske sloge: »Dakle, prva činjenica koju treba analizirati jeste praksa iz koje je ponikla ideja Gospodarske sloge. Druga činjenica koju treba podvesti pod analizu jesu ti spoljni, neekonomski, praktični momenti, koji su čistoj praksi seljaka pridodati, ili bolje, koji su je pokušali ideološki i politički da oboje, kada se Gospodarska sloga organizaciono postavljala na noge i kada je određivan njen politički i socijalni pravac.« (Dela, knj. I, n. dj., 104).

⁶ Usp. M. Maticka, Odras privredne krize (1929—1935) na položaj seljaštva u Hrvatskoj (Magistarski rad), Zagreb 1971, Strojopis — Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, R IX — 26 — 1670. I svi ostali podaci o strukturi i regionalnom rasporedu gospodarstava navedeni su prema tom radu.

Obilježja »Gospodarske sloge« u početku njezine djelatnosti

Kategorija posjeda ha	% udjela u ukupnom broju posjeda	% udjela u ukupnoj obradivoj površini	Na 1 posjed dolazi prosječno ha
0 — 2	41,62	10,24	0,99
2 — 5	36,34	29,21	3,24
5 — 20	21,16	42,54	8,11
20 —100	0,81	6,27	31,20
više od 100	0,07	11,74	710,83

Golema većina posjeda u Hrvatskoj (77,96% svih posjeda) pripadala je dakle kategoriji sitnih i malih seljačkih posjeda. Te su dvije kategorije davale obilježje čitavim dijelovima Hrvatske. Ako se zadržimo samo na području sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije, gdje je započela djelatnost Gospodarske sloge, možemo utvrditi da su te kategorije posjeda imale izrazitu prevlast u Hrvatskom zagorju, Međimurju, dijelovima Podravine (kotari Koprivnica, Đurđevac). Mali posjed sa znatnijom prisutnošću srednjega posjeda bio je obilježje Banije, dijelova Podravine (Virovitica, Slatina), zatim dijela Slavonije (Novska, Garešnica, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Požega, Nova Gradiška). Srednji seljački posjed, koji »pretstavlja pravi tip mnogo razvikane seljačke samostalnosti«,⁷ sudjelovao je u ukupnom broju posjeda s manje od 1/4 i bio je izrazitije obilježje samo nekih dijelova istočne Slavonije (Brod, Đakovo, Županja, Vinkovci) i Baranje (Darda). Dakako, i razdioba obradive površine između pojedinih kategorija posjeda nije bila povoljna, pa je i prosječna veličina seljačkih posjeda u pojedinim kategorijama bila znatno ispod gornjih granica veličine pojedinih kategorija seljačkih gospodarstava. Zatim, velika nevolja za seljaštvo u Hrvatskoj bila je agrarna prenapućenost. Na 100 ha poljoprivredne površine (oranice, livade, voćnjaci i vinogradi) dolazilo je npr. u virovitičkom kraju 89, u požeškom 94, bjelovarsko-križevačkom području 112, a u Hrvatskom zagorju čak 200 stanovnika koji su živjeli od rada u poljoprivredi.⁸ Znači, postojao je ozbiljan nesklad između prisutne radne snage i za odgovarajući proizvodni rezultat potrebne radne snage. Agrarna kriza koja se u nas počela očitovati već od 1926. godine, a koja je dobila još i posebne značajke u općoj ekonomskoj krizi od 1931. godine dalje, znatno je pogoršala gospodarski položaj seljaštva, naročito malih i sitnih posjednika. Naglo su pale cijene poljoprivrednih proizvoda, smanjile su se mogućnosti njihove prodaje, seljaci su gubili dopunska zaposlenja, prestale su mogućnosti iseljavanja. Većinu seljaka pogodio je zatim opći nedostatak novčanih sredstava i oni nisu bili u stanju da izvršavaju svoje novčane obaveze, tj. plaćaju porez, vraćaju dugove i slično. Štoviše, osjećali su potrebu za novim zaduženjima. U Hrvatskoj, od ukupno navedenog broja gospodarstava, bilo je 1932. godine 206 835 zaduženih gospodarstava što je činilo 38,93% svih gospodarstava.⁹ Najveći broj zaduženih gospodarstava nalazio se u onim područjima Hrvat-

⁷ V. Masleša, n. dj., 108.

⁸ R. Bičanić, Agrarna prenapućenost, Zagreb 1940, 7—8.

⁹ M. Matićka, n. dj. I svi ostali podaci o zaduženosti navedeni su prema tom radu.

ske gdje su pretežnu većinu činili sitni i mali seljački posjedi. Seljake je posebno pri tome pogađala činjenica što je dug u velikoj mjeri bio učinjen kod privatnih zajmodavaca, u prilično slučajeva lihvara. Npr. u Hrvatskom zagorju kod te je skupine davalaca zajmova bilo zaduženo oko 50% dužnika, u Dalmaciji više od 60%, a u Lici čak oko 90% svih dužnika.

U takvim gospodarskim prilikama započela je Gospodarska sloga svoju djelatnost. Kao prvo stavila si je u zadatak da »gospodarski organizira hrvatsko seljačstvo, a po njemu i kroz njega čitav hrvatski narod, koji živi zajedno« odnosno »glavna je zadaća Gospodarske Sloge da poveže u jednu čvrstu gospodarsku organizaciju svih desetak hiljada sela i gradova putem svojih povjereničtava. (...) Gospodarskoj slogi je cilj da izvodi takovu mrežu povjereničtava, da postane okosnica gospodarske organizacije hrvatskoga seljačkoga naroda i nosilac cjelokupne inicijative u borbi sa krizom.«¹⁰ Očita je dakle namjera organiziranja gospodarskog života čitavog seljaštva, zatim i naroda. Jer Gospodarska sloga »upravo zato jer je seljačka, ona je obćenarodna ustanova. Kad bi Gospodarska Sloga vodila računa o svima jednako, o jakim, kao i o slabima, o brojnim, kao i o malobrojnim, onda upravo ona ne bi bila obćenarodna, a niti pravedna, jer je seljaka 80% i to najsiromašnijih, a svih drugih je 20% i žive u boljim prilikama nego seljaci. Dakle Gospodarska Sloga ako hoće da bude sbilja obćenarodna onda mora voditi računa u prvom redu o seljaku. Ima zato i još jedan razlog. Seljačstvo je temelj privrede, i ako je taj temelj gospodarski slab, kao što je danas, onda je cijela privreda u krizi.«¹¹ U takvom pristupu seljaštvu, ne samo kao homogenoj već i temeljnoj društvenoj grupi interesi koje jesu i interesi čitavog naroda, zaobidena je konkretna situacija diferenciranog, klasnog društva u kojem je i seljačstvo podijeljeno u više slojeva s posebnim, kako kratkoročnim tako i dugoročnim, interesima, zahvaćeno razvojem kapitalističkih odnosa. No, Gospodarska je sloga takvim definiranjem svojih ciljeva dobila mjesto u okvirima modela »seljačke države« koja se, polazeći od seljaštva kao osnovnog društvenog sloja, trebala izgraditi preko hijerarhijskog strukturiranja seljačkog doma, seoske zajednice i cjelokupnog seljaštva.¹²

U skladu s takvim shvaćanjima i ciljevima, kao i potrebom čvršće organiziranosti seljaštva ne samo na gospodarskom već i na političkom planu, stvarala se organizacijska struktura Gospodarske sloge. Svaki je član pri učlanjenju morao platiti najmanje jedan zadružni udio u iznosu od 10 dinara, upisninu od 5 dinara, a zatim je bio obavezan plaćati mjesečni doprinos od najmanje 1 dinara. U svakom selu odnosno mjestu birao se mjesni povjerenik, a uz njega i mjesni odbor. Zatim su se konstituirali općinski i kotarski odbori koje su sačinjavali mjesni odnosno općinski povjerenici i izabrani delegati mjesnog odnosno općinskog odbora. U Zagrebu se nalazila središnja uprava

¹⁰ Što hoće Gospodarska Sloga, *Gospodarska Sloga*, 1. I 1936.

¹¹ Izvještaj ravnateljstva Gospodarske Sloge podnesen prvoj redovitoj glavnoj skupštini, *Gospodarska Sloga*, 28. VI 1936.

¹² Argumentacija modela »seljačke države« odnosno »seljačke demokracije« nalazi se kod niza autora koji su djelovali pod okriljem HSS. O tome usp. Z. Stipečić—M. Maticka, Odnos selo—grad u interpretaciji intelektualca Hrvatske u međuratnom razdoblju, *Časopis za suvremenu povijest*, 1/1974.

Gospodarske sloge koja se birala na godišnjoj skupštini. Posebno se željelo stvoriti uvjerenje da svim akcijama rukovode sami seljaci pa se naglašavalo da se »nigdje, ni u kojem slučaju, ne smije odstupiti u selima od toga, da povjerenici Gospodarske Sloge, mjestni, občinski i kotarski, mogu biti samo seljaci od pluga i motike, poštteni, bistri i pismeni, a valjani gospodari«. ¹³ Na sastancima članova, a zatim odbora Gospodarske sloge, trebalo se dogovarati o svim potrebama seljaka, prijedlozima za akcije, proširenju članstva i drugo. No, središnja uprava je zatim određivala koje će se akcije provoditi, tj. »narodne inicijative se ispituju i stavljaju u granice stvarnih mogućnosti obzirom na postojeća sredstva i prilike«. ¹⁴

Djelatnost Gospodarske sloge započela je, a zatim se provodila nizom akcija uglavnom usmjerenih na povišenje cijena poljoprivrednih proizvoda odnosno rješenje nekog od problema seljačkog života. ¹⁵ Svaka je akcija, u ovisnosti o svom karakteru, imala težište u pojedinim krajevima Hrvatske. Te su akcije istodobno bile činilac prikupljanja članstva Gospodarske sloge. Broj članova s potpuno uplaćenim zadružnim udjelom i doprinosom kretao se u toku 1936. godine ovako: ¹⁶

		Stanje 1. I 1936.	—	6 186 članova
Prirast	siječanj	—		590 članova
„	veljača	—	11 475	„
„	ožujak	—	13 383	„
„	travanj	—	10 253	„
„	svibanj	—	14 630	„
„	lipanj	—	11 812	„
„	srpanj	—	9 771	„
„	kolovoz	—	9 567	„
„	rujan	—	9 813	„
„	listopad	—	5 607	„
„	studeni	—	7 211	„
„	prosinac	—	5 711	„
		Stanje 31. XII 1936.		116 011 članova

¹³ *Gospodarska Sloga*, 1. I 1936.

¹⁴ R. Bićanić, Rad Gospodarske Sloge, n. dj.

¹⁵ Gospodarska sloga je tako organizirala pokret za povišenje cijena rogatom blagu, pokret za sniženje sajamskih taksa, pokret za podizanje seljačkih nadnica, pokret za održanje cijena žitu, mljekarski pokret, vinogradarski pokret, akcije za suzbijanje stočnih bolesti, zajedničke nabave i prodaje proizvoda, sjemenske ambare. Bavila se problemima elektrifikacije sela, zdravstvene zaštite i drugo. (Usp. Izvještaj ravnateljstva Gospodarske Sloge podnesen prvoj redovitoj glavnoj skupštini, n. dj., S. Pirnat, Seljačke gospodarske zadruge i agrarno-privredna reforma, Zagreb 1937; M. Konjhodžić, n. dj.)

¹⁶ Rad Gospodarske Sloge u godini 1936. Izvještaj ravnateljstva za drugu redovitu glavnu skupštinu, *Gospodarska Sloga*, 10. V 1937. Usp. i S. Pirnat, n. dj., 164.

Uspjeh Gospodarske sloge u okupljanju članstva nije bio svugdje podjednak. Na kraju 1936. godine najviše je uspjeha imala Gospodarska sloga u kotarima Karlovac, Bjelovar, Zagreb, Đurđevac, Ivanec, Sl. Brod, Sl. Požega, Đakovo, Velika Gorica, Samobor, Čazma, Osijek, Križevci, Ludbreg, Sisak, Nova Gradiška, Sv. Ivan Zelina, Koprivnica, Krapina, Gospić, Split, Našice i Vinkovci. Svi su ti kotari imali više od 2 000 članova Gospodarske sloge. Istodobno manje od 500 članova bilo je u kotarima Makarska, Brač, Knin, Benkovac, Biograd, Gračac, Udbina, Korenica, Krk, Crikvenica, Delnice, Ogulin, Vojnić, Vrginmost, Kostajnica, Grubišno Polje, Čakovec, Prelog, Korčula i Ilok.¹⁷ Koji su bili uzroci takvog širenja Gospodarske sloge? Dakako višestruki. Na širenje članstva Gospodarske sloge u pojedinim kotarima utjecala je vrsta akcija koje su se provodile, nacionalni sastav seljaštva pojedinih kotara, političke prilike i drugo. No, čini se da se može utvrditi da je Gospodarska sloga imala više uspjeha u onim kotarima gdje su prevladavali veći seljački posjedi. Slijedeća tablica prikazuje kombinacije prevladavajućih kategorija seljačkih posjeda i pripadništvo navedenih kotara grupi s više od 2 000 članova, odnosno manje od 500 članova Gospodarske sloge.

Kombinacije prevladavajućih kategorija posjeda	Broj kotara s	
	više od 2 000 članova	manje od 500 članova
srednji i mali	3	1
mali i srednji	5	3
mali i sitni	8	5
sitni i mali	7	11

Dakako, da bi se ova argumentacija dovela do kraja i stekla punu težinu, trebalo bi pojedinačno analizirati strukturu članstva Gospodarske sloge, posebno s obzirom na kategorije posjeda i uopće s obzirom na imovinsko stanje.

Pitanje je zatim kojim su kategorijama seljaštva, bez obzira na strukturu članstva, akcije Gospodarske sloge donosile korist, poboljšanje, promjenu položaja. Vidjeli smo da seljaštvo u Hrvatskoj nije bilo homogena kategorija pa valja pokušati odrediti što je u takvim prilikama mogla značiti neka od akcija Gospodarske sloge. Zadržimo se npr. na akciji za podizanje cijena rogatoj stoci koja je bila jedna od prvih akcija Gospodarske sloge. Cijene stoci veoma su pale u doba ekonomske krize, a posebno u toku 1930—1932. godine. Tendencija niskih cijena bila je veoma dugotrajna pa su cijene stoci i u toku 1935. godine bile veoma niske, dok su cijene ratarskih proizvoda već pokazivale stanovit porast. Vidi se to pri promatranju indeksnih brojeva cijena na veliko proizvoda ratarstva i stočarstva u Jugoslaviji (1926—100).¹⁸ Usp. tablicu str. 449. Akcija koju je pvela Gospodarska sloga imala je dakle dobre razloge. Pokret je dogovoren u Zagrebu na početku veljače 1936. godine. U prvom naletu, tj. prvoj polovici 1936. godine, zahvatio je uglavnom krajeve sjeverno od rijeke

¹⁷ Rad Gospodarske Sloge u godini 1936, n. dj.

¹⁸ Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije 1938—1939, knj. IX, Beograd 1939, 315.

Godina	Proizvodi ratarstva	Proizvodi stočarstva
1934.	57,4	55,4
1935.	68,2	56,6
1936.	69,7	60,0

Kupe pa do Požeške kotline. Pokret je vođen prema posebno utvrđenim pravilima. Prije svega zahtijevalo se da seljaci smanje dogon stoke na sajmove, zatim seljaci nisu smjeli stoku prodavati u vrijeme neodržavanja sajma, a niti izvan sajmišnog prostora. Stoku je valjalo prodavati po težini, a ne odoka. Prije početka svakog sajma trebalo je utvrditi minimalne cijene stoke za pojedine kategorije i to označiti na vidnom mjestu, uglavnom na ulazu u sajam. U određeno vrijeme, najčešće u 12 sati, sajam se prekidao bez obzira na uspjeh prodaje. Za svaki se sajam formiralo sajamsko povjerenstvo koje je moralo voditi brigu da se prodaja vrši po dogovorenim mjerama i u tom je pogledu pružalo pomoć seljacima. Poslije svakog sajma sajamsko povjerenstvo imalo je obavezu da analizira ostvarene rezultate i da pošalje izvještaj upravi Gospodarske sloge.¹⁹ Dakako, akcija za podizanje cijena stoci nije prolazila bez teškoća. Upravne vlasti nisu je podržavale, trgovci su je nastojali izigrati, a naravno ni seljaci nisu bili uvijek jedinstveni. Najbolji su u organizaciji sajмова u cilju podizanja cijena rogatom blagu bili kotari Velika Gorica, Bjelovar, Čazma, Virovitica, Zagreb, Sl. Požega, Samobor, Sl. Brod, Karlovac, Osijek, Dugo Selo, Vinkovci, Đurđevac, Krapina, Križevci. Radi se uglavnom o onim kotarima koje smo već istakli i po broju članova Gospodarske sloge. Slabije su bili organizirani sajmovi u kotarima Jastrebarsko, Petrinja, Kutina, Pakrac, Sv. Ivan Zelina, Zlatar, Slatina, Čakovec, Glina, Garešnica, Klanjec, Ludbreg, Ogulin. U upravi Gospodarske sloge smatralo se da je postignuto povećanje cijena od oko 30% nekadašnjih cijena rogatoj stoci.²⁰ No, ostaje da se odgovori kojim je kategorijama seljaštva takva akcija mogla koristiti. O značenju prodaje stoke za pojedine kategorije seljačkih posjeda, na temelju istraživanja u srednjoj Hrvatskoj, ponešto se može zaključiti iz podataka na slijedećoj tablici:²¹

	Veličina posjeda u ha				
	0—2	2—5	5—10	10—15	više od 15
Broj istraživanih posjeda	17	45	40	9	5
	Broj posjeda koji su prodavali				
konje	1	2	11	1	1
goveda	5	23	23	7	3
svinje	5	18	22	4	2

¹⁹ Uputa o organizaciji seljačkih gospodara za poboljšanje cijena rogatom blagu, *Gospodarska Sloga*, 26. II 1936.

²⁰ Izvještaj ravnateljstva Gospodarske sloge podnesen prvoj redovitoj glavnoj skupštini, n. dj.

²¹ S. Dubić, Prilog istraživanju seljačkog gospodarstva, Križevci 1933, 42.

Što je kategorija posjeda veća, to je broj gospodarstava koja su prodavala rogatu stoku veći. Dok je u kategoriji posjeda od 0 do 2 ha veličine prodavalo goveda oko 35% gospodarstava, u kategoriji od 2 do 5 ha to je činilo 51%, a u kategoriji od 5 do 10 ha 57% i u kategoriji od 10 do 15 ha oko 77% istraživa-
nih gospodarstava.

Prema tome, može se prilično slobodno zaključiti da je po svojoj biti akcija Gospodarske sloge donosila materijalnu korist prije svega onim kategorijama seljaštva koje su se bavile uzgojem stoke radi prodaje. Sitnom pa i malom seljaštvu, koje je rogate stoke imalo relativno malo, odnosno koje ju je prodavalo samo radi podmirenja kakvog većeg izdatka (npr. poreza) takva akcija nije dugoročno pomagala. Slično je bilo i s ostalim pokretima koje je Gospodarska sloga organizirala radi povišenja cijena. Jedan veliki dio seljaštva nije se uopće, u uvjetima kakvi su vladali, javljao kao prodavač poljoprivrednih proizvoda, već štoviše kao kupac.

Akcije Gospodarske sloge s obzirom na postojeću strukturu i položaj seljaštva nisu za većinu seljaka mogle značiti bitne promjene, nisu razrješavale osnovne ekonomske odnose koji su uzrokovali nepovoljan položaj te većine seljaka. Te su akcije bile na liniji »narodnjaštva« HSS. One su realno poboljšavale gospodarske prilike samo manjeg dijela seljaka, tj. onih seljaka koji su po svom gospodarskom položaju bili u mogućnosti da se uklope i budu nosioci postojeće, na kapitalističkim odnosima zasnovane, privredne djelatnosti. Međutim, te su akcije Gospodarske sloge vođene pod nazivnikom pomaganja seljaštvu kao jedinstvenoj kategoriji i tako usmjerene trebale su u biti olakšavati okupljanje svih seljaka u političkim akcijama pod vodstvom HSS. Akcije Gospodarske sloge mogu se također obuhvatiti ocjenom da je buržoazija »pod parolom pomoći sitnom seljaku, spasavala banke i seosku buržoaziju. Nastojala je održati sve pozicije i 'status quo', odnosno što sporiji razvoj.«²² Osnovni problem koji se tada nametao većini seljaka bio je drugačiji od onih problema koje je postavljala, formulirala i nastojala razriješiti Gospodarska sloga. Bio je to prvenstveno odnos prema kapitalu i na tom odnosu utemeljena pitanja daljnjeg društvenog razvoja. Oblikovanje tako postavljenog pitanja vršilo se u redovima komunističkog pokreta. Naime, »ne treba izgubiti iz vida, da se osnovi kapitalizma (tj. podjela rada, tržište robe i tržište radne snage) razvijaju na selu silom ekonomske nužde, da u svakom konkretnom slučaju takav proces predstavlja *napredak* za pojedinog aktora. Seljak ide na zaradu, jer nema dosta, pa da pomogne sebi itd. Zaustavljati tok, znači suprostavljati se ne samo tendenciji, nego i njenom nosiocu — onom, koji od nje ima neku neposrednu korist. Put borbe s kapitalom, s njegovom zakonitošću stoga može i mora početi već načeti tok procesa i samo ga valja pravilno usmjeriti i dobro voditi.«²³ Gospodarska sloga očito nije imala zadaću da vodi takvu borbu.

²² V. Bakarić, O poljoprivredi i problemima sela, Beograd 1960 (predgovor), 6.

²³ N. dj., 25 (citat iz, u knjizi ponovno objavljenog, članka: Nekoliko riječi o perspektivama napretka naše seljačke domovine, *Izraz*, 7—8/1939).

Zusammenfassung

DIE GRUNDMERKMALE DER ORGANISATION »GOSPODARSKA SLOGA« AM ANFANG IHRER TÄTIGKEIT

Die »Gospodarska sloga« (auf deutsch Wirtschaftseintracht), deren Grundaufgabe in der Sorge um die wirtschaftliche Lage der Bauernschaft bestand, begann ihre Tätigkeit im Juli 1935 und sie bildete einen Teil der Bestrebungen der Kroatischen Arbeiterpartei (Hrvatska seljačka stranka), das gesellschaftliche Leben des kroatischen Volkes vollständig aufzubauen und zu organisieren. In ihrer Bestimmung der Bauernschaft ging sie von der Auffassung aus, die Bauernschaft wäre homogen und die grundlegende Gesellschaftsgruppe, deren Interessen auch die Interessen des gesamten Volkes seien. Auf diese Weise umging man die konkrete Situation einer differenzierten Klassengesellschaft, in der auch die Bauernschaft in mehrere Schichten mit besonderen kurz- und langfristigen Zielen aufgegliedert war. Die von der »Gospodarska sloga« durchgeführten Aktionen, und eine der ersten davon wurde für die Erhöhung der Viehpreise gestartet (sie wird im vorliegenden Beitrag untersucht), nutzten nur einigen Kategorien der Bauern, d.h. jenen, denen es ihre wirtschaftliche Lage ermöglichte, sich einzuschalten und Träger der bestehenden, auf kapitalistischen Beziehungen gegründeten Wirtschaft zu sein. Eine solche Bauernschaft war in Kroatien nicht in der Mehrzahl. Die Aktionen der »Gospodarska sloga« bedeuteten daher für den Grossteil der Bauern keine wesentlichen Veränderungen, denn sie lösten jene gesellschaftlichen Beziehungen, welche die ungünstige Lage der Mehrheit der Bauern verursachten, nicht. Das Grundproblem, d.m. die Beziehung zum Kapital und die auf diesem Verhältnis begründeten Fragen der weiteren gesellschaftlichen Entwicklung wurden von der »Gospodarska sloga« nicht aufgeworfen. Die Gestaltung der so gestellten Frage wurde in den Reihen der kommunistischen Bewegung ausgeführt, d.h. in den Reihen der Arbeiterklasse, die ihre Befreiung in einer Gemeinschaft mit den armen Bauern suchte.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

ŠIDAKOV ZBORNİK

*U povodu 75. godišnjice života
prof. dra Jaroslava Šidaka
i 30. godišnjice njegova uređivanja
»HISTORIJSKOG ZBORNIKA«.*

Redakcijski odbor

MIRJANA GROSS

IVAN KAMPUŠ

BOGDAN KRIZMAN

JOSIP LUČIĆ

HRVOJE MATKOVIĆ

BERNARD STULLI

Glavni i odgovorni urednik

MIRJANA GROSS

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE

